

ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА, НОВІ
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

УДК 371.382:371.72–053.4

Віта Бутенко

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито актуальність проблеми стану здоров'я дітей дошкільного віку; охарактеризована сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність» та обґрунтована необхідність виховання в дошкільників потреби збереження та зміцнення здоров'я. Автором висвітлено аспект педагогічного потенціалу ігрової діяльності у формуванні здоров'язбережувальної компетентності дітей старшого дошкільного віку; визначено функції здоров'язбережувальних ігор, зміст педагогічного керівництва здоров'язбережувальною ігровою діяльністю.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальна компетентність, ігрова діяльність, діти старшого дошкільного віку, класифікація ігор, функції ігор.

В статье раскрыта актуальность проблемы состояния здоровья детей дошкольного возраста; охарактеризована сущность понятия «здоровьесберегающая компетентность» и обоснована необходимость воспитания у дошкольников потребности сохранения и укрепления здоровья. Автором освещен аспект педагогического потенциала игровой деятельности в формировании здоровьесберегающей компетентности детей старшего дошкольного возраста; определены функции здоровьесберегающих игр, содержание педагогического руководства здоровьесберегающей игровой деятельности.

Ключевые слова: здоровье, здоровьесберегающая компетентность, игровая деятельность, дети старшего дошкольного возраста, классификация игр, функции игр.

This article deals with such issues as urgency of keeping children fit and healthy, and focusing pre-school teachers on the formation of health keeping competence of older pre-schoolers. In order to solve the problem playful activity was defined as a tool that will not only provide children with information about health keeping, but also will teach them to consciously apply it in everyday life. The research proves that the most common and successful classification was suggested by the researcher N. Kudykina: creative games and games with certain rules. The article shows that in order to develop health keeping competence of older pre-schoolers, different kinds of creative games can be used: role-play games (imitation of adults to keep fit and healthy, creative application of

acquired concepts); dramatization, staging and theatrical games (using fiction as an example of health keeping outlook and adequate health keeping behaviour); structural and building games (games with health keeping plot and roles, in which buildings are constructed from various building materials); fantasy games (health keeping activities are carried out only in the figurative or pseudo-pseudo-verbal terms).

Key words: *health, health keeping competence, playful activity, preschool children, classification of games, functions of the games.*

Проблема цілеспрямованого формування, відновлення, збереження та зміцнення здоров'я людини була, є і завжди буде стрижневою та актуальною. У будь-якому суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних засадах, здоров'я людини є вищою цінністю, найважливішим надбанням держави. У першу чергу це стосується стану здоров'я дітей, що є інтегральним показником суспільного розвитку, одним із основних джерел щастя, радості й повноцінного життя громадян.

Пріоритетним завданням дошкільної освітньої системи є турбота про здоров'я вихованців. У зв'язку з цим Державний стандарт дошкільної освіти зумовлює педагогів формувати початкову здоров'язбережувальну компетентність (далі ЗЗК) дитини, тобто готовність самостійно вирішувати питання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я. У свою чергу, сучасна дошкільна педагогіка орієнтує вихователів на пошук та використання таких форм організації життєдіяльності дітей, засобів, методів, прийомів впливу на дошкільників, які допоможуть не просто надати здоров'язбережувальну інформацію дітям, а навчити усвідомлено застосовувати її в повсякденному житті.

Аналіз наукової та методичної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що аспект здоров'язбереження дітей є предметом пильної уваги українських вчених. Зокрема, основні питання педагогічних впливів на поліпшення здоров'я дошкільників розкриваються за такими напрямками: проблеми формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей дошкільного віку (Т. Андрющенко, О. Богініч); організаційно-методичні чинники валеологічної освіти дошкільників (Н. Левінець, В. Мартинюк, Ж. Петрова, Л. Сварковська); еколого-гігієнічні аспекти збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку (О. Бердник, В. Зайковська, О. Попов, Л. Серих); питання впливу рухової активності на здоров'я дошкільників (М. Гуменюк, Н. Денисенко, О. Дубогай, Л. Калуська); аспект розвитку здорової дитини в умовах сім'ї (Г. Беленька, Л. Лохвицька, М. Машовець, О. Павлушкіна); специфіка реалізації принципу наступності у вихованні здорового способу життя дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Т. Бабюк, С. Бабюк, С. Кондратюк).

Проблему ігрової діяльності з розгляду її розвивального впливу на особистість дошкільника подано в працях педагогів-класиків А. Макаренка, Я. Коменського, В. Сухомлинського, С. Русової, К. Ушинського; психологів Ю. Аркіна, Л. Виготського, Л. Венгер, Д. Ельконіна. Вагомим підґрунтям у

розробці методики педагогічного керівництва ігровою діяльністю дошкільників є здобутки сучасних вчених, які широко апробовані в практиці дошкільного виховання (Л. Артемової, Н. Гавриш, Д. Менджерицької, П. Саморукової, Г. Швайко, М. Шуть). Попри різнобічне висвітлення проблеми, педагогічний потенціал ігрової діяльності в процесі формування ЗЗК старших дошкільників не був предметом спеціального дослідження.

Мета статті: визначити педагогічний потенціал ігрової діяльності як засобу формування ЗЗК старших дошкільників.

Серед пріоритетних завдань, які стоять сьогодні перед освітою, є турбота про здоров'я підростаючого покоління, формування відповідального ставлення до здоров'я як найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Ці завдання відображено у низці нормативно-правових документів: Конституції України (1996 р.), Законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.) та ін.

Негативні тенденції сучасного стану здоров'я підростаючого покоління актуалізують потребу впровадження в навчально-виховний процес оздоровчої ідеології, починаючи з дошкільного віку, що в подальшому стане основою життєдіяльності особистості, сприятиме культивуванню здоров'язбережувальної поведінки, позитивно вплине на стан здоров'я людини. Оскільки реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України є складниками процесу оновлення світових та європейських систем, на часі реалізація компетентнісного підходу, який українські дослідники вбачають у спрямованості сучасного освітнього процесу на формування та розвиток ключових компетентностей [7; 8, с. 8].

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, на педагогів першої ланки в системі безперервної освіти покладено відповідальність за цілеспрямоване формування ЗЗК. Сутність поняття ЗЗК ми розуміємо як особистісну, складну, інтегральну характеристику дошкільника, що засвідчує його достатню обізнаність про здоров'я людини, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку. Важливо, щоб отримана інформація щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я увійшла до повсякденного життя дитини й на основі усвідомлення та прийняття стала переконанням і мотивацією до здоров'язбережувальних дій [2, с. 5]. У зв'язку з цим, перед педагогічною спільнотою постало стратегічне завдання пошуку шляхів удосконалення процесу збереження, зміцнення й формування здоров'я дітей та засобів ефективного впровадження їх в процес життєдіяльності кожної особистості.

З метою розв'язання даної проблеми ми дослідили засоби, які б забезпечували оптимальні можливості реалізації завдань щодо формування ЗЗК старших дошкільників. На думку Л. Божович, саме старший дошкільний вік є найоптимальнішим для свідомого набуття знань, умінь і навичок, засвоєння практичного досвіду [3, с. 58]. Серед великої кількості педагогічних засобів зупинились на потенційних можливостях ігрової діяльності. Цей вибір зумовлюється кількома чинниками, а саме тому, що

ігрова діяльність є:

- провідним видом діяльності в дошкільному дитинстві;
- активною формою пізнання світу;
- способом залучення дитини в соціальні відносини;
- ефективним розвивальним середовищем;
- первинною спробою втілити в життя те, чому навчилася дитина.

Як стверджує ігромайстер М. Шуть, немає віку, непридатного для гри, але в кожному віковому періоді гра має свої особливості, пріоритети, зміст, форми, способи існування, стимули тощо [9, с. 12]. У старшому дошкільному віці гра залишається провідним видом діяльності дітей, вирішальним чинником розвитку, сферою, де дитина може проявити ініціативу й активність. Згідно з даними сучасних дослідників, у дошкільних навчальних закладах дитячій грі приділяється недостатньо уваги, що зумовлює порушення необхідного балансу регламентованих видів діяльності та вільної гри: гра не відповідає природним вимогам вихованців, а відтак не відіграє належної ролі у формуванні ЗЗК дітей старшого дошкільного віку [6, с. 7–8].

З метою визначення педагогічного потенціалу ігрової діяльності у формуванні ЗЗК дітей старшого дошкільного віку вважаємо за необхідне здійснити класифікацію різних видів ігор та розкрити їх функції та зміст педагогічного керівництва. Аналіз наукових джерел дозволив виявити, що на сучасному етапі зустрічаються різні види ігор і тенденції їх систематизації. Ми погоджуємось з класифікацією, поданою Н. В. Кудикіною: творчі ігри (сюжетно-рольові, театралізовані, драматизації, конструктивно-будівельні, ігри-фантазування) та ігри за правилами (дидактичні, рухливі, ігри з елементами спорту, інтелектуальні, ігри-подорожі, пізнавальні, комп'ютерні) [5]. Вважаємо у використанні зазначених видів ігор важливий потенціал у формуванні ЗЗК дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічна цінність творчих ігор у формуванні ЗЗК полягає в тому, що це самодіяльні ігри, в яких старші дошкільники самостійно придумують здоров'язбережувальний зміст і творчо його реалізують. Вони в такий спосіб демонструють свої знання про здоров'я і необхідність його збереження; відтворюють свої враження про дотримання здорового способу життя; вирішують питання психологічного здоров'я, розв'язуючи конфлікти і суперечки; забезпечують формування духовного здоров'я, оволодіваючи етикою спілкування, загальнолюдськими моральними нормами; обумовлюють створення передумов соціального благополуччя дитини, що передбачає засвоєння досвіду взаємодії з дорослими та однолітками.

Вивчення фахової літератури дає змогу констатувати зміст педагогічного керівництва означеним видом ігор, що охоплює:

- закладення фундаменту знань про основи здоров'я, прищеплення гігієнічних навичок і вмій;
- налагодження спілкування дітей старшого дошкільного віку для інформаційного обміну знаннями, думками, міркуваннями з приводу

розвитку здоров'язбережувальної гри і поведінки учасників;

- розвиток уміння вести діалог у дійових особах (на прикладах творів дитячої художньої літератури);

- створення здоров'язбережувального середовища, спрямованого на передумови формування фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я;

- формування вміння дітей оцінювати власні ігрові дії щодо збереження та зміцнення здоров'я.

З метою формування ЗЗК старших дошкільників доцільно використовувати різні види творчих ігор, передусім це сюжетно-рольова гра як найулюбленіша форма ігрової діяльності дітей, вона інтенсивно формує психічні процеси й особистісні якості дитини. Відображення дошкільником навколишньої дійсності відбувається в процесі його активної життєдіяльності шляхом прийняття на себе певної ролі. Виконуючи цю роль, дошкільник намагається наслідувати дорослих, старших дітей та однолітків щодо збереження та зміцнення здоров'я, творчо застосовує набуті уявлення, що свідчить про усвідомленість його знань.

Вагомий педагогічний ефект у формуванні ЗЗК старших дошкільників мають ігри-драматизації, інсценівки та театралізовані ігри, в основу змісту яких закладений казковий або авторський текст на здоров'язбережувальну тематику. Діти відтворюють діалоги дійових осіб в ігрових ситуаціях, що дає можливість на прикладі літературних творів формувати оздоровчий світогляд, адекватну здоров'язбережувальну поведінку, відповідальність за власне здоров'я.

Значну роль у формуванні ЗЗК набувають конструктивно-будівельні ігри – це ігри зі здоров'язбережувальним сюжетом і ролями, в яких відбувається будівництво, споруджуються будівлі з різноманітних конструкторів, природних та покладових матеріалів, паперу. Різновидом є конструктивні ігри для складання розрізних картинок (скласти розрізані картинки, на яких зображено предмети по догляду за ротовою порожниною).

Особливістю ігор-фантазувань як засобу формування ЗЗК старших дошкільників є те, що їх використовують тільки після того, як у дітей сформовані достатні здоров'язбережувальні знання. Вони проводяться без наочного матеріалу, ігрова дія здійснюється тільки в уявно-образному або уявно-вербальному плані, побудовані на діях і словах гравців.

Друга група ігор, яку доречно використовувати в старшому дошкільному віці для формування ЗЗК – ігри за правилами. Вони мотивують інтерес до розв'язання інтелектуальних завдань, сприяють розвитку довільної уваги, і є важливими чинниками успішного навчання в майбутньому. Їх характерними особливостями є реалізація створених дорослим певних змістових та процесуальних основ здоров'язбережувальної гри. Питому вагу в педагогічному керівництві такими іграми має робота, спрямована на:

- оптимальну організацію пізнавальної діяльності дітей здоров'язбережувального спрямування;

- забезпечення творчого підходу до розв'язання ігрових завдань;
- реалізацію інтегративного підходу до використання здоров'язбережувальних ігор, що забезпечить цілісність освітньо-виховного процесу й створить необхідні умови для застосування старшими дошкільниками здоров'язбережувального матеріалу, вмінь і навичок, накопичених на заняттях, у творчій і самостійній ігровій діяльності;
- застосування опосередкованих прийомів педагогічного керівництва;
- стимулювання пізнавального інтересу та мотиваційної сфери старших дошкільників, що значною мірою залежить від насиченості здоров'язбережувального середовища;
- активізацію дитячої особистості за рахунок педагогічного оцінювання ігрової діяльності, з урахуванням індивідуальних особливостей та біологічних ритмів, рівня підготовленості, стану здоров'я, інтелектуальних та моральних якостей старших дошкільників.

Вважаємо, що при формуванні ЗЗК можуть бути використані різні види ігор за правилами. Вагомого значення сучасна педагогіка надає дидактичним іграм. Їх цінність полягає в тому, що за допомогою ігрових форм навчальні здоров'язбережувальні завдання сприймаються дошкільниками як бажаний самостійний вибір. Гра уможливорює закріплення дітьми знань і подальше вдосконалення умінь і навичок здоров'язбереження, розвиток здатності самостійно моделювати свою поведінку та діяльність, приймати рішення щодо виходу із різноманітних життєвих ситуацій, що впливають на здоров'я, набуття досвіду дотримання здорового способу життя [1, с. 53].

Велика увага в сучасному освітньому процесі приділяється інтелектуальним іграм (кросворди, зашифровані слова, ребуси, шаради). До їх основи покладене вільне й усвідомлене оперування здоров'язбережувальними поняттями, знаннями, уміннями, навичками. Вони створюють умови для самостійного використання старшими дошкільниками особистого життєвого досвіду та отриманих знань про власне здоров'я, які надалі стануть регулятором їхньої поведінки у повсякденні.

Розширення кругозору дітей старшого дошкільного віку здоров'язбережувальним змістом ігор, які виходять за межі програмових вимог і зорієнтовані на «зону найближчого розвитку», може здійснюватись за допомогою пізнавальних ігор.

Важливий вплив на формування ЗЗК мають рухливі ігри та ігри з елементами спорту, які виконуючи основні завдання фізичного виховання, сприяють розширенню дитячого світогляду щодо можливостей організму людини, значення органів тіла в його життєдіяльності, виховують прагнення вести здоровий спосіб життя. Інформативними для старших дошкільників є ігри-подорожі: при пересуванні фішки за допомогою кубика за визначеним маршрутом відбувається «подорож вітамінки в організмі людини».

Враховуючи те, що комп'ютер є обов'язковим компонентом сучасного педагогічного процесу, важливим засобом підвищення інтересу дітей старшого дошкільного віку до стану власного здоров'я, позитивної

мотивації на здоровий спосіб життя можуть бути комп'ютерні ігри.

У контексті даного дослідження ми визначили функції здоров'я-збережувальних ігор для забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності, сутність яких розкрита в Таблиці 1.

Крім того, вважаємо, що ефективність формування здоров'я-збережувальної компетентності засобами ігрової діяльності залежить від професійної майстерності вихователя, здатного вносити у власну діяльність прогресивні ідеї, здійснювати на практиці особистісно-орієнтований підхід до дітей під час освітнього процесу. Добираючи ігри для дошкільників, педагог повинен враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; особливості дитячого колективу; оздоровчі завдання, які ставляться на занятті, їх складність; інтереси і побажання дітей; місце в режимі дня; матеріальне оснащення педагогічного процесу [4, с. 36].

Таблиця 1

Функції ігрової діяльності у формуванні ЗЗК старших дошкільників

Назва функції	Сутність функції
Дидактична	Накопичення дошкільниками науково обґрунтованих знань щодо збереження здоров'я і засобів його зміцнення, шляхів і методів протидії хворобам
Виховна	Виховання позитивного ставлення до здоров'я як особистої і соціальної цінності
Розвивальна	Розвиток пізнавальних процесів (сенсорного та інтелектуального), психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення, уяви, сприймання)
Креативна	Здатність виявляти, формувати, розвивати і реалізовувати творчий потенціал старшого дошкільника щодо основ здоров'я
Мотиваційна	Формування пізнавального інтересу до ведення здорового способу життя, усвідомлення цінності здоров'я
Діяльнісна	Застосування набутих здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у повсякденному житті
Діагностична	Визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок щодо збереження та зміцнення здоров'я
Коригуюча	Спрямування свідомості старшого дошкільника на визнання того, що здоров'я людини, безпека і благополуччя найбільше залежать від її поведінки та способу життя
Емоційна	Збагачення емоційно-почуттєвої сфери життєрадісністю, бадьорістю, оптимізмом, що забезпечить формування психічної складової здоров'я
Розважальна	Створення комфорту, сприятливої атмосфери, щиросердної радості у процесі здоров'язбережувальної ігрової діяльності

Проведене нами дослідження показало, що педагогічний потенціал ігрової діяльності у формуванні ЗЗК залежить від:

– реалізації комплексного підходу у використанні ігрової діяльності здоров'язбережувального змісту (підбір і використання ігор з урахуванням програмових здоров'язбережувальних завдань; застосування здоров'язбережувальних ігор з урахуванням змісту кожного конкретного заняття і дидактичних можливостей самих ігор; варіативне використання ігор, що

забезпечує поновлення і ускладнення пізнавальної здоров'язбережувальної діяльності; оптимальне поєднання здоров'язбережувальних ігор з іншими засобами, методами);

– здійснення особистісно-орієнтованого підходу у взаємодії педагога з дошкільниками у процесі організації ігрової здоров'язбережувальної діяльності;

– створення розвиваючого предметно-ігрового середовища із застосуванням атрибутів для самостійної організації дітьми ігрової діяльності здоров'язбережувального змісту;

– оптимального педагогічного керівництва, організації прямих і непрямих впливів та домірній участі дорослого в ігровій діяльності старшого дошкільника.

Наукове прогнозування передбачає дослідження педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників засобами ігрової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Т. Методи формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку / Т. Андрущенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 47, 2013. – С. 49–55.
 2. Богініч О. Л. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посібник / О. Л. Богініч, Н. В. Левінець, Л. В. Лохвицька, Л. А. Сварковська. – К. : Генеза, 2013. – 128 с.
 3. Божович Л. И. Возрастные закономерности формирования личности ребенка / Л. И. Божович. – М. : Педагогика, 1981. – 223 с.
 4. Бутенко В. Г. Дидактична гра як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників / В. Г. Бутенко // Дошкільна освіта : традиції та інновації : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 березня 2015 р., м. Суми). – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 207 с. – С. 33–39.
 5. Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : моногр. / Н. В. Кудикіна. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 276 с.
 6. Ладивір С. О. Педпроцес потребує радикальних змін / С. О. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2006. – № 11. – С. 7–9.
 7. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
 8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова (та ін.); наук. кер. О. Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.
 9. Шуть М. М. Гра як фундаментальна технологія виховання людини / Микола Шуть // Вихователь-методист. – 2010. – № 5 (травень). – С. 11–16.
-